

**АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
СПЕЦИАЛЬНОГО И ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

УДК 373.1

МРНТИ: 15.41.00

DOI 10.51889/2960-1673.2024.79.4.001

Аутаева А.Н.¹, Бисенова С.О.²

¹Арнайы педогогика кафедрасының меңгерушісі психол.ғ.к.,
қауымдастырылған профессор, akbota-n@mail.ru
7M01901 Арнайы педагогика мамандығының 2 курс магистранты,
bisenovas2000@mail.ru

^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,,
Алматы қ., Қазақстан

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ АУТИСТІК СПЕКТР БҰЗЫЛЫСЫ БАР
БАЛАЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ МАҢЫЗЫ**

Аңдатпа

Бұл мақалада инклюзивті білім беруде аутистік спектр бұзылысы бар балаларды педагогикалық қолдау мәселесі қарастырылған. Әлемнің әртүрлі елдерінде аутистік спектр бұзылысы бар балалардың жас ерекшеліктері бойынша және олардың әлеуметтенуі, қалыптасуы сияқты мәселелер психологтардың, философтардың, әлеуметтанушылардың зерттеулерінің өзектілігі болып табылады. Аутистік спектр бұзылысы бар баланы білім беру ұйымында ұзақ мерзімді психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі айтылған. Сүйемелдеу мамандары — психолог, логопед, арнайы педагог, педагог-ассистент, әлеуметтік педагог және инклюзия жөніндегі әдіскер қызметтерінің аутистік спектр бұзылыстары бар балалардың білім алу процесіндегі маңыздылығы ашылған. Зерттеудің негізгі мақсаты – инклюзивті білім беруде аутистік спектр бұзылысы бар оқушыларға педагогикалық қолдаудың маңызы. Негізгі нәтижелер аутистік спектр бұзылысы бар балалардың инклюзивті ортаға бейімделуі сенсорлық және коммуникативтік ерекшеліктерін ескере отырып, жеке көзқарас пен икемді қолдау жүйесін талап ететінін көрсетеді. Зерттеудің ғылыми және практикалық маңызы инклюзияның маңыздылығын негіздеуде және аутистік спектр бұзылысы бар балаларға арналған білім беру бағдарламаларын бейімдеу бойынша ұсыныстар беруде жатыр. Бұл зерттеудің үлесі аутистік спектр бұзылысы бар балалардың білім беру ортасындағы әлеуметтік өзара әрекеттесуін жақсартуға және олардың күйзеліс деңгейін төмендетуге ықпал ететін тәсілдерді әзірлеу болып табылады.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, аутистік спектр бұзылысы, педагогика, қолдау, білім беру, педагогикалық қолдау, оқыту, тәрбиелеу, инклюзивті сыныпта оқуға дайындық, аутизм спектрі бұзылған балаларды оқыту, ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар, оқыту моделі.

Аутаева А.Н.¹, Бисенова С.О.²

¹Заведующая кафедрой специального образования, кандидат психологических наук,
ассоциированный профессор, akbota-n@mail.ru

²Магистрант 2 курса специальности «7M01901 Специальная педагогика»
bisenovas2000@mail.ru

^{1,2} Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема педагогической поддержки детей с расстройствами аутистического спектра в инклюзивном образовании. Актуальностью исследований психологов, философов, социологов являются такие вопросы, как возрастные особенности детей с расстройствами аутистического спектра в разных странах мира и их социализация, формирование. Отмечается необходимость долгосрочной психолого-педагогической поддержки ребенка с расстройством аутистического спектра в образовательной организации. Значимость работы специалистов сопровождения — психолога, логопеда, специального педагога, педагога-ассистента, социального педагога и методиста по инклюзии — в процессе образования детей с расстройствами аутистического спектра раскрыта. Основная цель исследования - значение педагогической поддержки учащихся с расстройствами аутистического спектра в инклюзивном образовании. Ключевые результаты показывают, что адаптация детей с расстройствами аутистического спектра к инклюзивной среде требует индивидуального подхода и гибкой системы поддержки с учетом сенсорных и коммуникативных особенностей. Научное и практическое значение исследования заключается в обосновании важности инклюзии и предоставлении рекомендаций по адаптации образовательных программ для детей с расстройствами аутистического спектра. Вклад этого исследования заключается в разработке подходов, которые способствуют улучшению социального взаимодействия детей с расстройствами аутистического спектра в образовательной среде и снижению уровня стресса.

Ключевые слова: инклюзивное образование, расстройство аутистического спектра, педагогика, поддержка, образование, педагогическая поддержка, поддержка, обучение, воспитание, подготовка к обучению в инклюзивном классе, обучение детей с расстройствами аутистического спектра, организационно-педагогические условия, модель обучения.

Autaeva A.H.¹, Bisenova S.O.²

¹Head of the Department of Special Education, Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor akbota-n@mail.ru

^{2nd} year Master's student in the «7M01901 Special Pedagogy» program
bisenovas2000@mail.ru

^{1,2} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

This article examines the problem of pedagogical support for children with autism spectrum disorders in inclusive education. The relevance of research by psychologists, philosophers, and sociologists is such issues as the age characteristics of children with autism spectrum disorders in different countries of the world and their socialization and formation. The need for long-term psychological and pedagogical support for a child with autism spectrum disorder in an educational organization is noted. The importance of the work of support specialists — psychologist, speech therapist, special education teacher, teaching assistant, social pedagogue, and inclusion methodologist — in the educational process of children with autism spectrum disorders is revealed. The main purpose of the study is the importance of pedagogical support for students with autism

spectrum disorders in inclusive education. The key results show that the adaptation of children with autism spectrum disorders to an inclusive environment requires an individual approach and a flexible support system taking into account sensory and communicative characteristics. The scientific and practical significance of the study lies in substantiating the importance of inclusion and providing recommendations on the adaptation of educational programs for children with autism spectrum disorders. The contribution of this research is to develop approaches that contribute to improving the social interaction of children with autism spectrum disorders in an educational environment and reducing stress levels.

Keywords: *inclusive education, autism spectrum disorder, pedagogy, support, education, pedagogical support, education, upbringing, preparation for education in an inclusive classroom, teaching children with autism spectrum disorders, organizational and pedagogical conditions, learning model.*

Кіріспе. Қазіргі заманғы білім беру жүйесін реформалаудың негізгі бағыттарының бірі – білім беру кеңістігіне толыққанды ену және ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды табысты әлеуметтендіру үшін жағдай жасау болып табылады. Бұл үдерісте педагогикалық қолдау шешуші рөл атқарады. Атап айтқанда, білім беру процесін баланың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу, оқу материалдарын саралап ұсыну, ерекше қажеттіліктерге сай оқыту әдістерін әзірлеу және қолдану, педагогикалық қолдаудың негізгі құралдары болып табылады. Сонымен қатар, педагогтердің кәсіби даярлығын жетілдіру, оларды арнайы әдістемелермен қамтамасыз ету және тиімді өзара іс-қимылды ұйымдастыру арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім алуға мүмкіндіктерін кеңейтуге жағдай жасалады. Мұндай кешенді тәсіл инклюзивті білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды шарты болып табылады.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес балалардың құқықтарын қорғауда «баршаға тең білім беру» қағидаты басты негіз болып табылады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру, тәрбиелеу үрдісінде Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сүйене отырып жұмыстанамыз. Олар Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Білім туралы Заңы (01.01.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) [1], Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 Заңы [2], Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 сәуірдегі №39 Заңы [3], Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы №345-II Заңы [4].

Жоғарыда көрсетілген Заңдарға негізделі отырып, Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Білім беру саласында арнайы әлеуметтік қызмет көрсету стандартын бекіту туралы» Қаулысын және «Мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім беру стандартын (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім)», «Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен білім берудің санитарлық-эпидемиологиялық талаптары», «Мүгедектердің өмір сапасын жақсарту бойынша Ұлттық жоспар», атты Актілерді және нормативтік құжаттарды талдау барысында, барлық балалардың білім алу құқықтарының кепілдіктері осы нормативтік-құқықтық актілерде бекітілгені және елімізде инклюзивті білім беруді дамытуға бағытталған жұмыстарды жетілдіруге ауқымды мүмкіндіктер туып отырғаны анықталды [5-7].

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды, инклюзивті білім беруге кіріктіру мәселесі бойынша отандық, алыс және жақын шетелдік ғалымдардың ғылыми және зерттеу еңбектерін талдау жасай отырып, бұл мәселенің қазіргі уақыттағы өзектілігі анықталды. Қарастырған ғылыми және зерттеу еңбектері:

–инклюзивті білім беруді дамыту: педагогикалық көзқарастар, қолдау және технологиялар Jackson R. [8], Renzaglia A. [9], Shemesh Y. [10], Voltz D. L. [11], Ryndak D. L. [12], және т.б;

–мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық негіздері, ерекшеліктері мен инклюзивті білім беру жағдайы, отандық зерттеушілерден А.К.Рсалдинова [13], З.А.Мовкебаева [14], А.А.Байтурсынова [15], және т.б.;

"Инклюзия" терминіне қатысты анықтамалар отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде әртүрлі қырынан зерттеліп, талқыланады. Инклюзивті білім берудің анықтамасы отандық зерттеу еңбектерінде жан-жақты сипатталған. Байтурсынова А.А. пікірінше, инклюзивті білім беру – бұл барлық білім беру ұйымдарында арнайы білім беруге жағдай жасау үшін, ондағы кедергілерді жою арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру үдерісіне ендіруді қамтамасыз ететін мемлекеттік саясат. Өз кезегінде, Рсалдинова А.К. инклюзияны былайша түсіндіреді: білім беру, әлеуметтік, түзету-дамыту қызметтерінің сапасына кепілдік бере отырып, білім беру ұйымдарының барлық түрлерінде мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін арнайы білім беру жағдайларын жасауға және оған қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған мемлекет саясаты. Бұл тұрғыда Мовкебаева З.А. анықтамасы назар аударарлық, онда жалпы білім берудің қолжетімділігін және барлық балалардың, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың әртүрлі білім алу қажеттіліктеріне бейімделуін білдіретін, жалпы білім берудің даму үдерісі деп талқылайды.

Шетелдік ғалымдар да бұл мәселеге қатысты әртүрлі көзқарастарды алға тартады. Мысалы, Voltz D.L. мүмкіндігі шектеулі балалардың мектеп кеңістігінде басқа оқушылармен бірге толық ынтымақтастықта араласуы және сыныптан тыс іс-шараларға бірге қатысуы керектігін атап көрсетеді. Jackson R. ерекше қажеттіліктері бар балаларды басқа дамуы қалыпты оқушылармен бірге оқыту үшін оқу орнында бірегей жағдай жасау қажеттігін атап өтеді. Renzaglia A. әлеуметтік қоғам үшін әр баланың ерекшелігін тануды маңызды деп санайды. Shemesh Y.R. мүмкіндігі шектеулі балалардың тұрғылықты жеріне жақын орналасқан жалпы орта мектептерде білім алуы және тәрбиеленуін қолдайды. Ryndak D.L. ерекше қажеттіліктері бар балаларды бір оқу жоспарына қосу, олардың мектеп ұжымына кірігуіне көмек көрсету, әлеуметтік бейімдеу және жағымды ахуал құру маңызды деп есептейді.

Отандық және шетелдік авторлардың инклюзивті білім беруге қатысты айтқан ойлары өзара тығыз байланысты және білім беру жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға тең мүмкіндік ұсынудың маңыздылығын көрсетеді. Екі жақты зерттеулерде де инклюзияның әлеуметтік және білім беру тұрғысынан маңызды екені, сондай-ақ ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қоғамда тең құқықты мүшелері болып қалыптасуына ықпал ететіндігі айқындалады. Инклюзивті білім беру ерекше білім беруді қажет ететін балалардың тең құқықты, толыққанды білім алуын қамтамасыз ету, олардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген жағдайлар жасау және әлеуметтік ортада интеграциялануына жағдай туғызу болып табылады. Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерінде инклюзияның әлеуметтік теңдік, әділеттілік және білім беру сапасын арттыру тұрғысынан маңыздылығы бірдей атап өтіледі. Екі тұрғыдан да басты мақсат — мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру үдерісіне толыққанды қатысуын қамтамасыз ету, олардың қоғамға ықпалдасуын жеңілдету, әрі жалпы білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру болып табылды.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Біз зерттеу жұмысымызда қолданылатын теориялық бойынша: зерттеу тақырыбы бойынша арнайы психологиялық-педагогикалық, дефектологиялық әдебиеттерді пайдаланып, статистикалық, ғылыми деректерді талдау және зерделеу, модельдеу, салыстыру.

Эмпирикалық әдістеріне: ата-аналармен әңгімелесіп, олардан бала туралы ақпарат жинау мақсатында сауалнаманы толтыруды ұсыну, бірнеше күн бойы сыныпта АСБ бар білім алушыны бақылап, сабақ барысында оқушыға бақылау жасау хаттамасы толтырылады, «Сабақтағы оқушының әрекеті мен мінез-құлқын психологиялық педагогикалық бағалау» бойынша қорытынды түрінде бақылау нәтижелерін шығарылады .

Зерттеу жұмысымыздың базасы Алматы қаласы білім басқармасының «№7 оқушылар үйі» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны, инклюзивті қосымша білім беру

бөлімі. Тәжірибеге осы инклюзивті білім беру бөлімінде білім алып жатырған 5-9 жас аралығындағы 15 бала (12 ұл, 5 қыз) қатысты. Балалардың ата-аналарымен әңгімелесе отырып сауалнама толтырылып (1 а формасы), балаларға сырттай бақылау жұмысы жүргізілді (2а формасы), соған сәйкес хаттама толтырылды. Одан соң балалардың әрекеті және мінез-құлқы психологиялық-педагогикалық тұрғыда бағаланып бақылау нәтижелерінің қорытындысы шығарылды (2 б формасы).

Ата-аналарға арналған сауалнама 17 сұрақтан тұрады. Сұрақтар төменде көрсетілген [8]:

1. Бала мектепке баруға құлшынады ма?

Зауықсыз, ерекше құлшыныспен емес, қуанышпен, жауап беруге қиналамын.

2. Мектеп тәртібіне әбден бейімделген ба? Жаңа тәртіпті міндет ретінде қабылдайды ма?

Жоқ әлі; толық емес; көбінесе, иә; сөзсіз, иә; жауап беруге қиналамын.

3. Оқудағы жетістіктер мен сәтсіздерге уайымдай ма?

Жоқ; Иә дегеннен гөрі, жоқ; Жоқ дегеннен гөрі, иә; сөзсіз иә; жауап беруге қиналамын.

4. Оның оқу сабақтарына қатысты жауапкершілік сезімі әбден қалыптасты ма?

Жоқ әлі; толыққанды емес; көбінесе, иә; сөзсіз, иә; жауап беруге қиналамын.

5. Бала сізбен жиі мектеп әсерлерімен бөлісе ме?

Жоқ әлі; кейді бөліседі; жиі бөліседі; өте жиі бөліседі; жауап беруге қиналамын.

6. Бұл әсерлердің басым эмоционалдық сипаты қандай?

Негізінен теріс эмоционалдық әсерлер басым; әсерлер әртүрлі, бірақ теріс көп; оң және теріс шамамен тең; негізінен әсер оң.

7. Бала күнделікті үй тапсырмаларын дайындауға орташа есеппен қанша уақыт жұмсайды? Нақты жазыңыз _____

8. Бала үй тапсырмаларын орындау кезінде сіздің көмегіңізді қажет ете ме?

Көмек әрқашан қажет, жиі көмектесеміз, кейде көмекке мұқтаж емес, жауап беруге қиналамын.

9. Оқудағы қиындықтарды қалай жеңеді?

Қиындықтар алдында бірден көмекке мұқтаж; көмекке жүгінеді; қиындықтарды өзі жеңуге тырысады, бірақ шегінуі мүмкін; қиындықтарды жеңуде табандылық танытады; жауап беруге қиналамын.

10. Өз жұмысын тексеріп, қателіктерді тауып, түзете алады ма?

Мұны өзі жасай алмайды; кейде жасай алады; мүмкін, егер бұған итермелесе; әдетте, мүмкін; жауап беруге қиналамын.

11. Бала сыныптастарына жиі шағымдана ма, оларға ренжиді ме?

Өте жиі; жиі; кейде, бірақ сирек; мұндай болмайды; жауап беруге қиналамын.

12. Бала қысым көрсетпеусіз оқу жүктемесімен жұмыс істей ме?

Жоқ; иә дегеннен гөрі жоқ; жоқ дегеннен гөрі иә; сөзсіз иә.

13. Сіз оның денсаулығынан қолайсыз өзгерістер байқағансыз ба?

Өте айқын көрінеді; кейде көрінеді; бар, бірақ аз; байқалмады, жауап беруге қиналамын.

14. Сіздің балаңыз үшін мектепке бейімделу процесі сәтті өтті деп ойлайсыз ба?

иә дегеннен гөрі жоқ; жоқ дегеннен гөрі иә; иә; жауап беруге қиналамын

15. Бала жұмыс барысында қалай тез шаршайды, ол шыдамды ма?

1) Иә

3) Иә дегеннен гөрі жоқ

2) Жоқ дегеннен гөрі иә

4) Жоқ

Сәйкес келетінді сызыңыз:

- Ұзақ уақыт жұмыс істей алады (30 минуттан артық), тіпті ол ұнамаса да.

- Оған ұнайтын нәрсемен ғана ұзақ уақыт айналыса алады

- Тіпті егер ол ұнаса да, онымен ұзақ уақыт айналыса алмайды

16. Табысты оқыту үшін балаға көмек қажет деп санайсыз ба: (қажеттісін сызыңыз)

1) Жоқ, мамандардың көмегі қажет емес

2) Көмек қажет: 1) психолог

3) логопед

2) педагог-дефектолог 4) тьютер (жеке көмекші)

17. Сіздің ойыңызша, сыныпта табысты оқу үшін балаға қандай жағдай жасау керек?

- Ерекше немесе арнайы жағдайларға мұқтаж емес

- Қажет:

1. жеке көмек және сабақ барысында мұғалімнің көмегі;

2. бірінші парта да отыру;

3. сабақ ортасында демалуға уақыт беру;

4. жеке сұрақ, жеке тапсырма.

Қосымша ақпарат:

Баланың күшті жақтары:

Баланың әлсіз жақтары:

Сабақ барысында оқушыға бақылау жасау хаттамасы, яғни 2 а, б формалары 8 бағалау сипатынан тұрады:

I. Сыныптағы мінез-құлқы

II. Қызмет қарқыны

III. Танымдық дамуы

IV. Сөйлеу тілінің дамуы

V. Құрдастары және ересек адамдармен қарым-қатынасы

VI. Эмоционалдық ерекшеліктер

VII. Моторлық дамуы

VIII. Элеуметтік-тұрмыстық дағдысы.

Мұғаліммен мамандар (логопед, психолог, арнайы педагог) хаттамада көрсетілген критерийлерді пайдалана отырып, мінез-құлықтың немесе қызметтің бірде-бір белгісін жібермей оқушының сабақ барысындағы әрекеттерімен мінез-құлқын жеке қадағалайды.

Егер көрсетілген белгі әлсіз көрінсе, онда тиісті бағанда «1» қойылады, егер белгі елеулі дәрежеде көрінсе, онда «2» қойылады. Егер кестеде сипатталған мінез-құлық сипаттамасы байқалмаса, онда баған **бос** қалдырылады.

Егер баланың мінез-құлқының қандай да бір сипаттамасын қалай атап өтуге болады деген күдік туындаса, баланың таяуда өзін қалай ұстағанын еске алу керек.

Бақылау бірнеше күн бойы жүргізіледі, бақылау түрлі сабақтарда жүргізіледі.

2 б формасы сабақ барысында оқушыны бақылау нәтижесі бойынша толтырылады. Бақылау хаттамасында жиі қолданылған балдар әр графикке қойылады.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Ата-аналарға арналған сауалнамаға 15 баланың да ата-анасы қатысты. Сауалнама нәтижесі төмендегі Кесте 1 көрсетілген.

Кесте 1

Ата-аналарға арналған сауалнама нәтижелері

Сауалнамадағы сұрақтар	Оң жауаптар	Орташа (оң/теріс) жауаптар	Теріс жауаптар
1. Бала мектепке баруға құлшынады ма?	45%	25%	30%
2. Мектеп тәртібіне әбден бейімделген ба? Жаңа тәртіпті міндет ретінде қабылдайды ма?	50%	35%	15%
3. Оқудағы жетістіктер мен сәтсіздерге уайымдай ма?	45%	10%	45%
4. Оның оқу сабақтарына қатысты жауапкершілік сезімі әбден қалыптасты ма?	15%	50%	35%
5. Бала сізбен жиі мектеп әсерлерімен бөлісе ме?	40%	45%	15%
6. Бұл әсерлердің басым эмоционалдық сипаты қандай?	50%	45%	5%
7. Бала күнделікті үй тапсырмаларын дайындауға орташа есеппен қанша уақыт жұмсайды?	50%	45%	5%
8. Бала үй тапсырмаларын орындау кезінде сіздің көмегіңізді қажет ете ме?	95%	5%	0%
9. Оқудағы қиындықтарды қалай жеңеді?	30%	30%	40%
10. Өз жұмысын тексеріп, қателіктерді тауып, түзете алады ма?	25%	50%	25%

11. Бала сыныптастарына жиі шағымдана ма, оларға ренжиді ме?	65%	30%	5%
12. Бала қысым көрсетпеусіз оқу жүктемесімен жұмыс істей ме?	100%	0%	0%
13. Сіз оның денсаулығынан қолайсыз өзгерістер байқағансыз ба?	80%	15%	5%
14. Сіздің балаңыз үшін мектепке бейімделу процесі сәтті өтті деп ойлайсыз ба?	95%	5%	0%
15. Бала жұмыс барысында қалай тез шаршайды, ол шыдамды ма?	40%	55%	5%
16. Табысты оқыту үшін балаға көмек қажет деп санайсыз ба?	100%	0%	0%
17. Сіздің ойыңызша, сыныпта табысты оқу үшін балаға қандай жағдай жасау керек?	100%	0%	0%

Балаларға жүргізілген бақылау және бағалау хаттамасы (2а, 2б формасы) негізіндегі көрсетілген нәтижелер төменде көрсетілген (Кесте 2).

Кесте 2

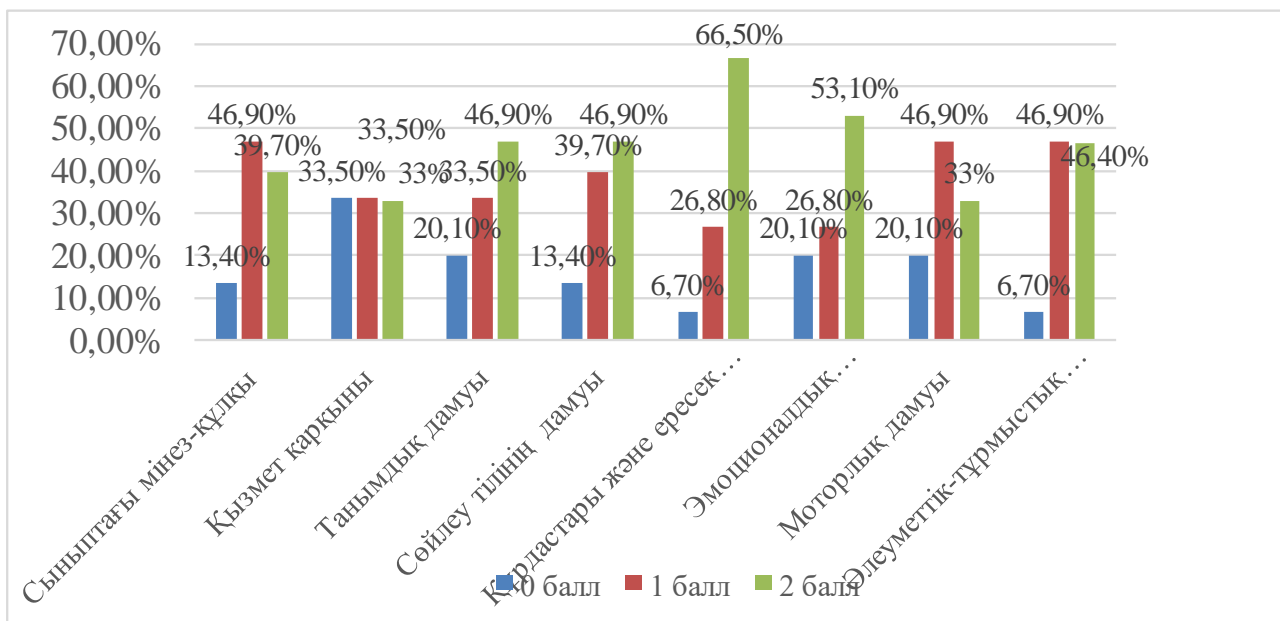
Балаларға жүргізілген бақылау және бағалау хаттамасының нәтижелері

Бағалау сипаты	0 балл (байқалмады)	1 балл (жартылай байқалды)	2 балл (толықтай байқалды)
Сыныптағы мінез-құлқы	2 бала (13,4%)	7 бала (46,9%)	6 бала (39,7%)
Қызмет қарқыны	5 бала (33,5%)	5 бала (33,5%)	5 бала (33%)
Танымдық дамуы	3 бала (20,1%)	5 бала (33,5%)	7 бала (46,9%)
Сөйлеу тілінің дамуы	2 бала (13,4%)	6 бала (39,7%)	7 бала (46,9%)
Құрдастары және ересек адамдармен қарым-қатынасы	1 бала (6,7%)	4 бала (26,8%)	10 бала (66,5%)
Эмоционалдық ерекшеліктер	3 бала (20,1%)	4 бала (26,8%)	8 бала (53,1%)
Моторлық дамуы	3 бала (20,1%)	7 бала (46,9%)	5 бала (33%)
Әлеуметтік-тұрмыстық дағдысы	1 бала (6,7%)	7 бала (46,9%)	7 бала (46,4%)

Бұл әдістерді жүргізу арқылы біз балалардың сабаққа ынтасын, сабақта өздерін ұстауларын, танымдық деңгейлерін, эмоционалдық тұрғыда өздерін көрсетуін, сыныптастарымен қарым-қатынасын, ұсақ моторика, өз-өзіне қызмет көрсету деңгейлерін анықтадық.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқытудың негізгі мақсаты – жалпы білім берумен қатар, олардың әлеуметтенуіне және өзін-өзі дамытуына жағдай жасау. Бұл оқушыларды тез өзгертін ортада өмір сүруге бейімдеу, өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастыру және өмір бойы білім алу мүмкіндіктерін қамтамасыз етуді қамтиды. Сонымен бірге, ерекше қажеттіліктері бар тұлғалар үшін білім беру саласында арнайы міндеттер мен мақсаттары анықталған. Инклюзивті білім беру жүйесінде баланың дамуына байланысты көрмейтін және нашар көретін, құлақтың естімейтін, нашар еститін, кейіннен естімей қалған, тірек-қозғалыс аппараты бұзылған, сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстары бар, психикалық дамуы тежелген, ақыл-ой кемістігі бар балалар сияқты түрлі бұзылыстар кездеседі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ерекше тобын аутизм спектрі бұзылған балалар құрайды. Аутизм спектрінің бұзылуы (ары қарай АСБ) бірінші дәрежелі бұзылулар болып табылады, сондықтан мұндай балалар үшін білім беру ортасын құру олардың ерекшеліктерімен анықталатын бірқатар өзара байланысты факторларды ескеруді талап етеді. Олар барлық балалар мектепте оқуда қолдау мен сүйемелдеуді қамтитын арнайы білім

беру жағдайларын жасауды қажет етеді, бірақ көмек көлемі жеке баланың даму бұзылыстарының белгілерінің ауырлығына байланысты айтарлықтай өзгеруі мүмкін.

Сурет 1. Балаларға жүргізілген бақылау және бағалау хаттамасының пайыздық нәтижелері

Аутизм спектрінің бұзылуы (АСБ) – әлеуметтік қарым-қатынастағы, қарым-қатынастағы аномальды мінез-құлық пен қиындықтардың кең ауқымын, сондай-ақ қатаң шектеулі қызығушылықтарды және жиі қайталанатын мінез-құлық әрекеттерін сипаттайтын психологиялық сипаттамалардың спектрі. Мұндай спектрдің бұзылуы әлеуметтік бейімделуге, мінез-құлықты аффективті ұйымдастырудың негізгі тетіктерін бұрмалауға, басқаша айтқанда, кез-келген қалыпты балаға сыртқы әлеммен қарым-қатынаста оңтайлы жеке қашықтықты дербес анықтауға, жеке әдеттер мен қажеттіліктерді дамытуға, зерттелмегендерді зерттеуге, пайда болған кедергілерді жеңуге, қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас жасауға, эмоционалды өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін механизмдерге әкеледі.

Аутизм бұзылыстарының клиникалық-психологиялық көріністері әртүрлі болуы мүмкін, оның ішінде интеллект деңгейі төмен, сөйлемейтін, бейімделмеген балалардан бастап, ерекше қызығушылықтары мен дарындары бар балаларға дейін, сондай-ақ білім салаларына қатысты алаңдаушылықтар мен «ересек» деңгейдегі сөйлеу ерекшеліктеріне дейін кездеседі.

Бұл бұзылыстың қарапайымдылығы барлық психикалық салалардағы өзгерістерді қамтиды - перцептивті, интеллектуалды, сөйлеу, эмоционалды, ерікті, мінез-құлық. Бұл өзгерістер аутизм спектрінің бұзылуынан зардап шегетіндердің кез-келген жас тобында белгілі бір дәрежеде байқалады, дегенмен олардың ауырлығы уақыт өте келе төмендеуі мүмкін. Бірақ АСБ бар бала, жасөспірім, ересек адам әрқашан адамдар арасындағы қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделуде қиындықтарға тап болады, адамдармен (әсіресе құрдастарымен) эмоционалды тәжірибеде эмпатия мен синхрондылық сезімі болмайды немесе қалыптасуы қиын болады .

Аутистік спектр бұзылысының себептері мидағы синаптикалық байланыстардың жетілуіне әсер ететін гендермен тығыз байланысты, дегенмен аурудың генетикасы күрделі және қазіргі уақытта аутизм спектрінің бұзылуының пайда болуына не көбірек әсер ететіні белгісіз: көптеген гендердің өзара әрекеттесуі немесе сирек кездесетін мутациялар. Сирек жағдайларда аурудың туа біткен ақауларды тудыратын заттардың әсерімен тұрақты байланысы анықталады. Басқа болжамды себептер даулы — атап айтқанда, аутизмді балаларды вакцинациялаумен байланыстыратын гипотезаның ғылыми дәлелі жоқ. Америка

Құрама Штаттары мәліметтері бойынша, 2011-2012 жылдары аутистік спектрінің бұзылуы мектеп оқушыларының 2%-ы ресми түрде қортындысы қойылған, бұл 2007 жылғы 1,2%-дан әлдеқайда көп. Аутизмді анықтаған адамдардың саны 1980 жылдардан бастап күрт өсті, бұл ішінара диагностикалық тәсілдердің өзгеруіне байланысты; бұзылыстың нақты таралуы жоғарылағаны әлі белгісіз.

Ерте балалар аутизмі дегеніміз – баланың қоршаған ортамен эмоциональді қарым-қатынасының қалыптасуы бұзылған, психикалық дамудың ерекше аномалиясы. Аутизмде, оның ерте кезеңдерінде, сөйлеу тілі қалыпты дамиды, бала сөйлеу тілінің даму қарқыны бойынша кейде өзінің сау құрдастарының алдында болуы да мүмкін. Кейіннен, 1,5-2 жас шамасында ол қасиетінен айырылып, қоршаған адамдармен сөйлеспей қойып, кейде түсінде өз-өзімен сөйлесіп жатуы мүмкін. Сөйлеу тілін жоғалтқанда бала ым-ишара және имитация жасау білігінен де айырылады. Аутизмі бар бала, айтылған сөзді ұққанымен, қарапайым нұсқауларды орындамайды. Ерте балалар аутизміндегі балаға сөйлеу арқылы қатынас жасаудың шұғыл түрде шектеле қалуы, кейде аутизмге дейін күрделі болуы, сөйлеу тілінің лексика-грамматикалық жағының дамымауы, фонетикалық бұзылыстармен сөз, сөйлем соңындағы жоғары тональділіктегі дауыстың бұзылуы, өзін көп уақытқа дейін екінші, үшінші жақтан атауы, белсенді сөз қорында баланың туыс адамдарын білдіретін сөздердің жоқ болуы тән. Кейбір жағдайларда, аутизммен қатар жалпы сөйлеу тілінің дамымауы немесе алалия болуы мүмкін. Бұл формалар әсіресе сөйлеу тілін дамытуда өте қолайсыз, себебі, олар бірін-бірі күрделендіреді.

Барлық жеке тұлғалардың талд, оның ішінде дамуында ауытқуы бар баланың өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі – мектепте оқу кезеңі. Қолданыстағы теория мен тәжірибені талдау АСБ бар балалар үшін анықтаушы шарт оқыту формаларының өзгергіштігін қамтамасыз ету екенін көрсетеді. Сондай-ақ, АСБ бар балаларды оқытуды психологиялық-педагогикалық қолдау қажет, онда түзету жұмыстарының стратегиясы мен тактикасы баланың дамуының өзекті деңгейіне және осы дамуды ынталандыратын өзгерістер динамикасына негізделген.

Эмоционалды-ерікті және когнитивті даму АСБ бар балаларда және олардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастарында айтарлықтай өзгеретіні белгілі. Осыған байланысты, тіпті мектепке сапалы дайындық та, мектептегі білім беру кезеңіне көшу кезінде олардың әлеуметтік бейімделуі мен оқу міндеттерін толығымен шеше алмайды. Сондай-ақ, көбінесе әлеуметтік коммуникация, бейімделу және даму ерекшеліктеріне байланысты оқудың бастапқы кезеңінде АСБ бар оқушылардың танымдық дамуының өзекті және әлеуетті деңгейін анықтау қиын. Бұл мәселенің шешімі, біздің ойымызша, аутистік спектр бұзылыстарының ерекшелігіне бағытталған мамандандырылған нысандар мен әдістерді қолдана отырып, шағын жинақты сыныпта бейімделу – диагностикалық оқытуды ұйымдастыру мүмкіндігі болып табылады.

Аутистік спектр бұзылысы бар балаларға білім берудің заманауи формаларының бірі – инклюзивті оқыту. Бұл форманың сөзсіз артықшылықтарына біз әлеуметтенуді, қарым-қатынас дағдыларын тиімді дамыту, әлеуметтік тәжірибені кеңейту мүмкіндігі жатқызамыз.

Бұл ретте, жалпы білім беретін мектептерде оқитын АСБ бар балалардың санының артуына қарамастан, мұндай балаларды мектепте сүйемелдеуді қалай ұйымдастыру керектігіне бағытталған зерттеулердің салыстырмалы түрде аз саны бар. Сонымен қатар, АСБ бар балаларды инклюзивті оқытудың ғылыми әдебиеттерде сипатталған нәтижелері өте қарама-қайшы және оқытудың осы түрін қолдайтын деректерді және АСБ бар балаларды инклюзивті оқытудың маңызды мәселелері туралы деректерді қамтиды.

Мақаланың мақсаты – инклюзивті білім беруде аутистік спектр бұзылысы бар оқушыларға педагогикалық қолдаудың маңызы.

Бес-жеті жыл бұрын аутизм спектрі бұзылған балалардың көпшілігін инклюзивті білім беру процесіне қатысушы ретінде қарастыру қиын еді, ал қазір қарапайым мектеп мұғалімдері біліктілікті арттыру курстарында АСБ ерекшеліктері туралы мәлімет сұрайды. Бұл сұраныс нәтижесінде АСБ бар балалардың әлеуметтік және білім беру бейімделуіне

қатысты көптеген мәселелердің бар екені анықталды, бұл ұзақ және нақты педагогикалық қолдаудың қажеттілігін көрсетеді .

«Қолдау» ұғымының ғылыми негіздегі талдауын қарастырайық. Орыс тілінің түсіндірме сөздігіне сәйкес бұл термин қандай да бір құбылыспен бірге жүретін әрекетті білдіреді. Зерттеуші Ю. Слюсарев «қолдау» түсінігін адамның өзін-өзі дамыту механизмдерін іске қосып, өзінің ішкі ресурстарын белсендіруге мүмкіндік беретін психологиялық көмек көрсету ретінде сипаттаған. Бұл қолдау тұлғаның өзіндік санасының дамуы мен өзін өзі жетілдіруге бағытталған әрекеттерін ынталандыруды мақсат етеді. Бұл тұрғыда, зерттеуші М.Р. Битянова қолдауды «баланың эмоционалдық қолайлылығын, оның табысты дамуы мен оқуына бағытталған психологтың білім беру ортасындағы кәсіби әрекеттерінің жүйесін» ретінде анықтайды, бұл жүйе баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның психологиялық және оқу процесіндегі қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған.

Келесі кезекте, «педагогикалық қолдау» ұғымына ғылыми тұрғыда анықтама беруді қажетті деп санаймыз. Бұл тұрғыда, И.А. Липский педагогикалық қолдаудың тұлға дамуына кешенді ықпал ететінін және оның бірнеше аспектілерден тұратынын айтады. Ол педагогикалық қолдауды әлеуметтік саладағы адамдардың өзара әрекеттесу механизмдерін көрсету ретінде қарастырады, бұл қолдау бір мезгілде уақыттық, кеңістіктік және институционалдық формаларда жүзеге асады. Сонымен қатар, педагогикалық қолдау жүйелі-құрылымдық, процессуалдық және әрекеттік сипаттамалар арқылы көрініс тауып, тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Бұл кешенді қолдау оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның толыққанды дамуында маңызды рөл атқарады. Педагогикалық қолдаудың мақсаты — арнайы педагогикалық жүйелер арқылы сүйемелденетін адамның тұлғасын институционалды рәсімдеуде бағыттап дамыту. Педагогикалық қолдау тұжырымдамасы мүдделі бақылау, кеңес беру, жеке қатысу және баланың белсенділігінде көрінетін оның дербестігін мадақтау процесі ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, зерттеуші Н.Б. Крылова педагогикалық қолдауды оқушының жанында болу, оның дамуын бақылап, қажетті бағыттарды көрсету, сонымен қатар оқушының жеке білім беру жолында және оқу барысындағы әртүрлі қадамдарында бірге жүріп, оны қолдау ретінде түсіндіреді. Бұл қолдау оқушының оқу процесінде сенімділік қалыптастыруға, қиындықтарды жеңуге және өзіне деген жауапкершілікті арттыруға көмектеседі .

«Қолдау» және «педагогикалық қолдау» терминдерінің негізгі анықтамаларын зерттегеннен кейін, біз «әлеуметтік педагогикалық қолдау» ұғымының мазмұнын талдап қарастыруымызға болады. Нақтырақ айтқанда, Е. И. Казакова психологиялық-педагогикалық қолдау «балаға, оның отбасына және педагогтарға көмек көрсету, оның негізінде өзекті проблеманың шешу жолын таңдауда дамыту субъектінің барынша бостандығы мен жауапкершілігін сақтау; педагогтар, психологтар, әлеуметтік және медициналық қызметкерлердің күшін біріктірумен қамтамасыз етілетін мультипәндік әдіс; проблеманың диагностикасы мен оны шешудің субъектілік әлеуеті, мүмкін болатын шешу жолдарын ақпараттық іздеу, әрекеттер жоспарын құру мен оны іске асырудағы алғашқы көмек арасындағы үйлесімді бірлік; даму субъектінің өзі әрекеттері үшін жауапты болатын бағдарлық аумақты құруда көмек көрсету» деп түсінеді. Соның ішінде, Э.М. Александровская психологиялық-педагогикалық қолдауды білім беру процесінде туындаған қиындықтар мен мәселелерді шешуге бағытталған арнайы технология деп қарастырады. Бұл қолдау балаға белгілі бір даму кезеңінде психологиялық және педагогикалық көмек көрсету арқылы оның тұлғалық және академиялық дамуына оң әсер етуге мүмкіндік береді. Психологиялық-педагогикалық қолдау балаға жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оған қажетті жағдайлар мен ресурстарды қамтамасыз ете отырып, оның әлеуметтенуін, оқудағы табысын және жалпы даму деңгейін арттыруға бағытталған ерекше әдіс-тәсілдер жиынтығы ретінде әрекет етеді .

Қолдау анықтамаларына берілген тәсілдер мен олардың ортақ сипаттарын талдай отырып, келесі анықтаманы ұсынуға болады: педагогикалық қолдау – бұл баланың қоғаммен

өзара әрекеттесу барысында оның психологиялық дамуын қамтамасыз ету және тиімді оқытуды жүзеге асыру үшін жағдайлар жасауға бағытталған маманның кәсіби әрекетінің арнайы жүйесі. Елімізде білім беру жүйесінде қолдаудың әртүрлі модельдері әзірленіп, олардың инфрақұрылымдары қалыптасуда. Оған психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік орталықтар, мектептегі қолдау қызметтері, кәсіптік бағдарлау орталықтары, психологиялық-педагогикалық қолдау, ресурстық орталықтар, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар мен кабинеттер және басқа да құрылымдар кіреді.

Психологиялық- педагогикалық қолдау - педагогтар мен мамандардың жүйелі ұйымдастырылған қызметі, оның барысында баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес табысты оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалады;

Инклюзивті тәжірибе аясында педагогикалық қолдау аутистік спектр бұзылысы бар балалардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сай оқыту мен дамуды қамтамасыз ету үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасайтын мамандардың үйлесімді және жүйелі әрекетін білдіреді. Бұл әрекеттердің қатарына мыналар кіреді:

- аутистік спектр бұзылысы бар балалардың даму бұзылыстарын ерте кезеңде түзету;
- аутистік спектр бұзылысы бар балаларды әлеуметтендіру мен оқытуда жеке тәсілдерді қолдану;

- оқуға деген ынтаны, дербестікті және әлеуетті мүмкіндіктерді дамыту;
- өмірлік құзыреттер мен дағдыларды қалыптастыру;
- ата-аналармен және құрдастармен тиімді қарым-қатынас орнату.

Аутистік спектр бұзылысы бар балаларға педагогикалық қолдау қызметінің маңыздылығы оның кешенділігі мен арнайы педагогикалық көмекті қажет ететін балаларды уақытында анықтауға бағытталғандығында жатыр. Қызметтің мазмұнына аутистік спектр бұзылысы бар балалармен түзете-дамыту жұмысының жеке бағдарламаларын әзірлеу және жүзеге асыру, олардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне сәйкес білім беру бағдарламаларын бейімдеу, сондай-ақ білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында өзара түсіністік пен әрекеттестікті нығайту кіреді. Педагогикалық қолдау қызметінің жұмысында аутистік спектр бұзылысы бар балалардың дамуындағы кез келген мәселені шешуде кешенді, пәнаралық тәсілдеме қолдану, үздіксіз қолдау көрсету, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтар арасында тиімді ынтымақтастық орнату қағидаттары негізге алынады.

Бала жақсы оқу үшін, оның оқу үлгерімі жақсы болуы тиіс. Бірақ бұл парадокста педагогикалық істің маңыздылығы бар. Оқуға деген қызығушылық тек табыстан туған шабыт бар жерде ғана болады, - деген ұлы педагог В.А.Сухомлинский.

Аутистік спектр бұзылысы бар баланы мектепте оқытудың ең тиімді тәсілі – бұл баланың оқу мүмкіндіктері ұжымның жалпы мүмкіндіктерімен салыстырғанда сәйкестігі бар, байланыс мәселелері жоқ немесе айтарлықтай айқын емес балалар тобында немесе сыныбында біртіндеп, жеке реттелген және арнайы қолдау көрсетілетін оқыту әдісі. Аутизм бұзылыстары бар балаларға арнайы көмек көрсетудің әзірленген әдістері оларды балалар топтарына қосуды жеке психологиялық-педагогикалық қолдау процесінде барынша пайдаланылуы тиіс.

Аутистік спектр бұзылысы бар балалармен жұмыс істеуде арнайы педагогтың рөлі өте маңызды болып табылады. Ол балалардың жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін тиімді ұйымдастырады, сондай-ақ баланың әлеуметтік, когнитивтік және эмоционалдық дамуына қолдау көрсетеді. Арнайы педагогтың жұмысын дұрыс ұйымдастыру инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыруға және аутистік спектр бұзылысы бар балалардың қоғамда өз орнын табуына мүмкіндік береді.

Жеке қажеттіліктерді ескеретін оқу бағдарламаларын құру- АСБ бар балалармен жұмыс істегенде арнайы педагог балалардың даму деңгейі мен ерекшеліктеріне сәйкес жеке оқу бағдарламаларын әзірлейді. Бұл бағдарламалар баланың когнитивті, әлеуметтік, тілдік және

эмоциялық дамуына қатысты ерекше қажеттіліктерін ескере отырып құрылып, оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Түзету жұмыстары мен баланың дамуын бағалау - АСБ бар балаларды бағалап, олардың жеке даму ерекшеліктері мен оқу барысында кездесетін қиындықтарын анықтайды. Арнайы түзету жұмыстары баланың танымдық қабілеттері мен мінез-құлық дағдыларын дамытуға, сонымен қатар баланың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға бағытталады. Түзету жұмыстарының нәтижесінде баланың өзін-өзі басқару қабілеті, қарым-қатынас жасау дағдылары және жалпы әлеуметтік бейімделуі жақсарады.

Мұғалімдер мен ата-аналармен тығыз ынтымақтастық - АСБ бар балалардың оқу барысын қолдау мақсатында мұғалімдермен және ата-аналармен тығыз жұмыс істейді. Ол мұғалімдерге арнайы әдіс-тәсілдер мен құралдарды ұсынады, баланың қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламасын бейімдейді, сондай-ақ ата-аналарға бала мен оның дамуы туралы кеңес береді. Бұл бірлескен жұмыс баланың жеке ерекшеліктерін ескеріп, оның оқу процесіне толыққанды қатысуын қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік дағдыларды дамыту - АСБ бар балалардың көпшілігі үшін әлеуметтік дағдыларды меңгеру қиындық тудырады. Арнайы педагог бұл бағытта балалармен жұмыс істей отырып, оларды топтық іс-әрекеттерге қатысуға, өзара қарым-қатынасқа түсуге және әлеуметтік ережелерді қабылдауға үйретеді. Бұл дағдылар баланың қоғамда өзін сенімді сезінуіне және басқа балалармен жақсы қарым-қатынас орнатуына ықпал етеді.

Эмоционалдық қолдау көрсету - АСБ бар балалар эмоционалдық қиындықтарды жиі бастан кешіреді, сонымен қатар олар өздерінің сезімдерін білдіруде қиындықтар туғызуы мүмкін. Арнайы педагог балаға эмоционалдық қолдау көрсетіп, оның стресстік жағдайлар мен эмоционалдық бұзылуларға деген реакцияларын басқаруға көмектеседі. Бұл жұмыс баланың психоэмоционалдық тұрақтылығын арттырады, оның оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Оқу ортасын бейімдеу - арнайы педагог АСБ бар балалар үшін оқу ортасын бейімдеу жұмыстарын жүргізеді. Бұл балалардың қабылдау мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту материалдары мен әдіс-тәсілдерді таңдауға негізделген. Сондай-ақ, арнайы педагог оқу орнындағы инфрақұрылымды баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес ұйымдастырып, оның оқу процесіне ыңғайлы болуын қамтамасыз етеді.

Өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту - балаларға өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бұл олардың жеке қабілеттерін түсінуге және өз күшіне сенуге мүмкіндік береді. Бала өз жетістіктері мен кемшіліктерін саралап, келешекте өзіне мақсаттар қойып, оларды жүзеге асыру үшін қажетті дағдыларды меңгереді.

Отбасы мен қоғаммен ынтымақтастық - отбасы мен қоғаммен тығыз ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Ата-аналармен жұмыс істей отырып, арнайы педагог балалардың күнделікті өмірі мен оқу барысын тиімді үйлестіру үшін арнайы кеңестер мен ұсыныстар береді. Бұл балалардың әлеуметтену процесін жеңілдетіп, олардың қоғамда өз орнын табуына ықпал етеді.

Арнайы педагогтан кейінгі маңызды командалық маман ол педагог-ассистент. Педагог-ассистенттің маңызы аутистік спектр бұзылысы (АСБ) бар балалар үшін инклюзивті ортада өте жоғары. Инклюзивті білім беру – барлық балалардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың да, жалпы білім беру үдерісіне тең дәрежеде қатысуына жағдай жасау. Аутистік спектр бұзылысы бар балалардың ерекше қажеттіліктері мен дамуына бейімделген оқыту әдістерін қолдану осы үдерісте маңызды рөл атқарады.

Педагог-ассистент аутистік спектр бұзылысы бар балаларға жеке көмек көрсетіп, олардың оқу процесіне қатысуын жеңілдетеді. Ол баланың қажеттіліктерін түсініп, оны әртүрлі әлеуметтік және оқу жағдайларына бейімдеуге көмектеседі. Сонымен қатар, педагог-ассистент балалардың эмоциялық жағдайын қадағалап, олардың әлеуметтену үдерісін жақсартып, өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамытады. Бұл балалардың оқу ортасында өздеріне сенімді болуына және өз әлеуетін барынша ашуына мүмкіндік береді.

Педагог-ассистенттің жұмысы аутистік спектр бұзылысы бар балалардың инклюзивті ортаға бейімделуіне, өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға, қоғамға интеграциялануына және оқу бағдарламаларын толыққанды меңгеруіне ықпал етеді. Осылайша, педагог-ассистенттің рөлі инклюзивті білім беру үдерісінде аса маңызды болып табылады, себебі ол балаларға қажетті қолдау мен көмек көрсетіп, олардың дамуында негізгі кедергілерді жеңуге мүмкіндік береді.

Біздің ұсынысымыз бойынша, инклюзивті қосымша білім беру мекемесінде аутистік спектр бұзылысы бар балаларға қолдау көрсетудің үш негізгі тірегі – білім беру мекемесі, ата-ана және арнайы мамандардың үйлесімді қызметі балалардың даму деңгейін көтеруге және тиімді нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл үрдіс барысында әрбір тараптың өзіне тән жауапкершілігі мен міндеттері айқындалуы қажет. Балалармен жұмыс барысында арнайы педагог пен психологтың кәсіби көмегі шешуші рөл атқарады, себебі олар баланың жеке қажеттіліктеріне сәйкес түзете-дамыту жұмыстарын жүргізіп, балалардың әлеуметтік және когнитивтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ата-аналардың балалармен үйлесімді қарым-қатынас орнатуы маңызды. Бұл процесс баланың әлеуметтенуіне, эмоциялық дамуына және мінез-құлық дағдыларының қалыптасуына оң әсер етеді. Барлық тараптардың бірлескен әрекеті балалардың даму деңгейін айтарлықтай жақсартуға ықпал етеді. Мұндай кешенді тәсіл балалардың білім алу процесінде белсенділік танытуына, әлеуметтік ортада өздерін сенімді сезінуіне және әлеуетті мүмкіндіктерін толық жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Тек әрбір деңгейдегі қолдау үйлесімді әрі үздіксіз болған жағдайда ғана баланың жан-жақты дамуы мен әлеуметтік бейімделуіне қол жеткізуге болады.

Қорытынды. Инклюзивті білім беруде аутистік спектр бұзылысы бар балаларға педагогикалық қолдаудың маңыздылығы зерттеуде бірнеше негізгі параметрлер арқылы анықталады. Біріншіден, балалардың жеке ерекшеліктері ерекше назар аударуды талап етеді, өйткені аутистік спектр бұзылысы бар балалардың когнитивтік, әлеуметтік және эмоциялық дамуы әртүрлі болып келеді. Бұл балалардың оқу, қарым-қатынас және әлеуметтену қабілеттері өзгеше, сондықтан оларды оқытуда арнайы әдістер мен тәсілдер қажет. Осы тұрғыдан, педагогикалық қолдау әдістері маңызды рөл атқарады. Аутистік спектр бұзылысы бар балаларға тиімді оқыту үшін құрылымдалған оқыту, визуалды құралдар, әлеуметтік оқыту әдістері сияқты арнайы әдістемелер қолданылады. Бұл әдістер балалардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес бейімделіп, олардың оқу сапасын және әлеуметтік дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру ортасы - инклюзивтіліктің негізі болып табылады, өйткені аутистік спектр бұзылысы бар балалар жалпы білім беру сыныптарында бірге оқыса да, арнайы педагогикалық қолдауды талап етеді. Мұндай қолдау балалардың мектепке бейімделуіне, әлеуметтік интеграциялануына және өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, әлеуметтік және эмоционалдық қолдау өте маңызды аспект болып табылады, себебі аутистік спектр бұзылысы бар балалардың эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін ерекше әдістер мен тәсілдер қажет. Бұл қолдау оларды қоғамда өз орнын табуға және сенсорлық сезімдерін реттеуге мүмкіндік береді. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігі – аутистік спектр бұзылысы бар балаларды оқытуда үлкен рөл атқарады. Педагогтер арнайы білім мен тәжірибеге ие болуы тиіс, бұл олардың балалардың жеке қажеттіліктерін дұрыс түсініп, тиімді қолдау көрсетуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, педагогикалық құралдар мен ресурстар аутистік спектр бұзылысы бар балаларға қажетті қолдау көрсету үшін ерекше маңызды. Құрылымдалған бағдарламалар, визуалды материалдар, техникалық құралдар мен арнайы оқыту ресурстары оқушылардың оқу процесін жеңілдетіп, олардың қызығушылығын арттырады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беруде аутистік спектр бұзылысы бар балаларға педагогикалық қолдаудың маңызы зор. Аутистік спектр бұзылысы бар балалардың білім алу процесіне тиімді қолдау көрсету үшін мұғалімдер мен білім беру мекемелері олардың

жеке ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы оқыту әдістері мен тәсілдерін қолдануы тиіс. Бұл балалардың когнитивті, әлеуметтік және эмоционалдық дамуының ерекшеліктерін ескеретін педагогикалық қолдау жүйесі олардың оқу барысында қиындықтарды жеңуге және әлеуметтік интеграциялануына мүмкіндік береді.

Педагогикалық қолдау жүйесінің тиімділігі балалардың білім алу нәтижелеріне, олардың мектепке бейімделуіне, қоғамда өз орнын табуына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру ортасында аутистік спектр бұзылысы бар балаларды қолдаудың бірқатар әдістемелік тәсілдері мен технологияларын енгізу, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және арнайы көмек көрсету қызметтерін дамыту маңызды. Бұл өз кезегінде жалпы білім беру жүйесінің инклюзивтілігін арттыруға, сондай-ақ осы балалардың әлеуметтік мәртебесін жоғарылатуға мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысының маңыздылығы – аутистік спектр бұзылысы бар балаларға көрсетілетін педагогикалық қолдаудың тиімділігі туралы жаңа түсініктер мен ғылыми тұжырымдар ұсынуда. Бұл зерттеу инклюзивті білім беру үдерісін жетілдіруге, аутистік спектр бұзылысы бар балалардың әлеуметтенуін жеңілдетуге, сондай-ақ жалпы білім беру жүйесінің инклюзивті сипатын нығайтуға бағытталған ғылыми әрі практикалық негіздерді қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, мұндай қолдау жүйелері балалардың жеке әлеуетін жүзеге асыруға, олардың білім алу сапасын жақсартуға және қоғамда толыққанды азамат ретінде дамуына зор мүмкіндік туғызады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Білім туралы Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343>
3. Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 сәуірдегі №39 Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000039>
4. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы №345-II Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345>
5. Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар" санитариялық қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 30 желтоқсандағы № 1684 Қаулысы
6. Жалпы білім беру ұйымдарының қызметінің үлгілік ережесі (2013 жылғы 17 мамырдағы № 499 ҚР Үкіметінің Қаулысы)//<http://online.zakon.kz/>
7. Білім беру саласында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы
8. Jackson R. *Inclusion or Segregation for Children with an Intellectual Impairment // New Educational Review.* - 2016. -September. - P. 90 –
9. Renzaglia A. *The impact of teacher education on the beliefs, attitudes, and dispositions of preservice special educators // Teacher Education and Special Education.* - 2017. - №20. - P. 60 - 77.
10. Shemesh Y. *A survey of teachers perceptions of administrative support and their attitudes toward inclusion //Journal of Teacher Education for Sustainability.* - 2015. - P. 60 - 67.
11. Voltz D. L. *What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward // Intervention in School and Clinic.* - 2001. - Vol. 37. - №1.- P. 23- 30.
12. Ryndak D. L. *Defining school inclusion for students with moderate to severedisabilities: What do experts say? // Exceptionality.* - 2000. - Vol. 8.-№2. - P. 101 - 116.

13. Рсалдинова А.К., Денисова И.А. Инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық кадрлардың біліктілігін

14. Мовкебаева З.А. Роль высших учебных заведений в модернизации процесса образования лиц ограниченными возможностями в развитии// Вестник КазНПУ имени Абая (Серия «Специальная педагогика». - 2012. - № 1-2 (28 29). — С. 34-38

15. Байтурсынова А.А. Организационно-педагогические условия включения детей с ограниченными возможностями в учебный процесс общеобразовательной школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. – Алматы, 2010.

ӘОЖ 373-056.264

МРНТИ 14.25.05

DOI 10.51889/2960-1673.2024.79.4.002

А.А.Байтурсынова¹, А.К.Абылқайрова²

¹ П.ғ.к., aigul.baitursynova.72@gmail.com

² Инклюзивті білім беру 2 курс магистранты aisulu246@mail.ru

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРҒА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Аңдатпа

Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында сөйлеу тілі бұзылған балаларға педагогикалық қолдау көрсету мәселесі қарастырылған. Зерттеу барысында сөйлеу тілі бұзылған балалардың сөйлеу қабілетін дамытуға, оқу мотивациясын арттыруға және әлеуметтік бейімделуіне арналған логопедиялық түзету әдістері, ойын терапиясы және психологиялық қолдау тәсілдері ұсынылды. Эксперимент нәтижелері балалардың сөйлеу дағдыларының 75%-ға жақсарғанын және оқу процесіне белсенді қатысқанын көрсетті. Мақалада инклюзивті білім беру жүйесінің қағидаттары мен әдістерінің тиімділігі талданған, ал алынған нәтижелер инклюзивті педагогика саласындағы ғылыми-әдістемелік негізді жетілдіруге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: Инклюзивті білім беру, сөйлеу тілі бұзылыстары, педагогикалық қолдау, логопедиялық әдістер, ойын терапиясы, әлеуметтік бейімделу, оқыту әдістері, білім беру қағидаттары.

А.А.Байтурсынова¹, А.К.Абылқайрова²

¹ к.п.н., aigul.baitursynova.72@gmail.com

² магистрант 2 курса инклюзивного образования aisulu246@mail.ru

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье рассмотрен вопрос оказания педагогической поддержки детям с нарушениями речи в условиях инклюзивного образования. В ходе исследования были предложены логопедические коррекционные методы, игровая терапия и подходы психологической поддержки для развития речи, повышения мотивации к обучению и